

ԱՐՈՒԵՍՏՆԵՐԻ ԱՐՈՒԵՍՏԸ,
ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ
ՍԱՐԴՈՒՆ ՀՈՎՈՒԵԼԸ ԵՒ ՈՒՂՂԵԼՆ Է

Վերջին շրջանի կարևոր հրատարակություններից կարելի է համարել Մելքիսեդեկ Եպիսկոպոս Մուրադեանցի ձեռնարկի¹ վերահրատարակությունը. գիրք, որը Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւմտեան թեմի Առաջնորդ Յովհան Արքեպիսկոպոս Տէրտէրեանը բնութագրում է իբրեւ «ամենօրեայ ընթերցանութեան գիրք մը»: Աշխատութիւնն արեւմտահայերէնից արեւելահայերէնի փոխադրել եւ «Երկու խօսքը» հեղինակել է տէր Յովէլ քահանայ Օհանեանը: Յոյժ կարեւոր եւ շնորհակալ գործն իրականացուել է վերոյիշեալ թեմի Օքլենդի Սուրբ Վարդան Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու հաւատաւոր զաւակների նուիրատուութեան շնորհիւ:

Այս անփոխարինելի ձեռնարկի հեղինակը՝ Մելքիսեդեկ Եպիսկոպոսը, Առաջաբանում շեշտում է, որ աշխատութիւնը նուիրում է Ներսէս է. Աշտարակեցի «երանաշնորհ» Հայրապետին, որն անգամ տազնապի օրերին, իսկ այդ պահին առաւել եւս, ջանադրաբար շարունակել է տարածել Աւետարանի լոյսը «սրբել ու լուսաւորել համայնքի քրիստոնէական կեանքն ու կենցաղը» (էջ 17): Եւ իր գլխաւոր պարտքն է համարել «ընտիր եկեղեցականներ պատրաստելն ու քարոզիչ հովիւներ հասցնելը» (Անդ): Գիրքն առաջին անգամ հրատարակուել է Կ. Պոլսում 1892-ին «Ն. Կ. Պէրպլէրէան» տպագրատանը:

«Հովուական աստուածաբանութիւն»՝ դժուարին գործ էր նախաձեռնել մեր երեւելի հոգեւորականը, որը թանձրացական դարձնելու համար ուսումնասիրել էր հրապարակում եղած երկասիրութիւնները (ի մասնաւորի՝ շուեյցարացի աստուածաբան Ալեքսանդր Վինէի համանուն աշխատութիւնը), բծախնդրօրէն ընտրել, թարգմանել, ի մի էր բերել,

¹ ՄԵԼՔԻՍԵԴԵԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄՈՒՐԱԴԵԱՆՑ, Հովուական աստուածաբանութիւն, Սուրբ էջմիածին, 2022, 296 էջ:

տեղայնացրել եւ մեկնաբանել՝ «Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու պաշտելի ուղղութեան համաձայն» (22): Հոփուութեան կոչուածների համար այս դասագիրքը, անփոխարինելի լինելուց զատ, նաեւ մատչելի եւ օգտակար կարող է լինել «Իւրաքանչիւր» ընթերցողի համար, քանզի յայտնի իրողութիւն է՝ Մուրադեանցը հրապարակախօսի անուրանալի-եզակի շնորհ ունէր, առերեւոյթ՝ անմիջական, պարզ, առինքնող, սակայն խորհելու մղող գրիչ, կլանող մի ոճ, որի շնորհիւ ընթերցողը համակուում է նիւթով, հաստատապէս փորձում է մտապահել շարադրանքի բոլոր կարեւոր մտքերը, տողերը: Ամենը՝ առանց բացառութեան: Հեղինակը շարադրանքը տրոհել է մասերի, ենթակէտերի, որոնց վերնագրերն արդէն խօսուն են՝ հարցադրում եւ պատասխաններ պարունակող: Իսկ սա նշանակում է, որ ընթերցողը կարող է իրեն յուզող դժուարին խնդիրների պատասխանները, լուծումները հեշտութեամբ գտնել: Շարադրանքն առատօրէն համեմուած է սուրբգրային մէջբերումներով, որոնք հեղինակը հիմնովին մեկնում ու լուսաբանում է՝ տեղ չթողնելով որեւէ տարւնթերցման համար:

Դասագիրքը ստեղծելու նպատակը մէկն էր. որ հովիւը՝ «հաւատացեալների աստուածապաշտութեան, քարոզչութեան եւ հոգեւոր կրթութեան պաշտօնեան», անթերի կատարի իր՝ քարոզչի, ուսուցչի առաքելութիւնը, քանզի «...ուսուցանող դասը յաւէտ պաշտօնեայ եւ հովիւ է նկատուել, որովհետեւ Աւետարանի պաշտօնն էապէս Տիրոջ խօսքի, քարոզութեան եւ վարդապետութեան պաշտօն է» (էջ 27): Ըստ էութեան՝ այս փաղանգն սկիզբ է առել առաքեալներից եւ նրանց գործի շարունակողն է. «Քանի որ շնորոգել եւ շարունակել այն, ինչ որ մի անգամ հիմնուել է, նշանակում է դատապարտել առաջին հիմնադրութիւնը, որը եթէ շարունակուելու նպատակ չունենար, չպէտք է հիմնադրուեր» (էջ 45): Եւ հովիւներին պէտք է բժախնդրօրէն ընտրել, որպէսզի նրանց մէջ Սուրբ Հոգին խօսի:

Հայ Առաքելական Եկեղեցին է, որ ընտրում է եկեղեցականին: Այս է մեծ սկզբունքը, որ Եկեղեցին զինուորութիւն է, եւ իւրաքանչիւրն անխտիր զինուոր է զօրապետութեամբ միակ եւ անյաղթ Զօրագլխի՝ Յիսուս Քրիստոսի. «...առաքելական այս գեղեցիկ սկզբունքով տեսնում ենք, որ եկեղեցականութիւնը նեղ դասակարգ չէ, այլ ընտրեալ պաշտօնատարութիւն, որ ընդհանուր ձայնով է որոշում եւ ընտրում, ձեռնադրութեամբ եւ աղօթքով հաստատում եւ օրհնութեամբ ու օծմամբ ընծայում Եկե-

ղեցու կարիքները հոգալու, Սուրբ Խորհուրդները մատակարարելու, Աստուծոյ Աւետարանն աւետարանելու եւ հասարակութեան ամենամեծ շահն ու օգուտը պաշտպանելու եւ ապահովելու համար» (էջ 51): Ընդամին, որքան քրիստոնէութիւնն է կարեւոր մարդկութեան, նոյնքան էլ՝ հովուական պաշտօնէութիւնը այդ ուսմունքի-վարդապետութեան համար: Եկեղեցական կեանքը նուիրումի եւ անձնագոհութեան բիւրեղացումն է: Եւ մարդկային կեանքի կարեւոր ջրբաժաններին՝ ծնունդ, մկրտութիւն, պսակադրութիւն, մահ, Աստծու պատգամաբերը՝ հովին է իրականացնում ամենակարեւոր առաքելութիւնը:

Մարդկային հասարակութեան պատմութիւնը երբեք ու երբեք հարթ-հաշտ չի եղել: Այն անդադար վերելքների ու վայրէջքների շղթայ է: Եւ որպէսզի իրենց վստահուած հօտն անխոտոր առաջնորդել կարողանան, հովիւները պարտաւոր են դիւցազուններ լինել. «...քանի որ ճշմարիտ քրիստոնէութիւնն արդէն իսկ դիւցազնութիւն է աշխարհիկ գայթակղութիւնների մէջ» (էջ 63):

Հեղինակը նկատում է, թէ հովուական աշխատանքը կարող է միօրինակ լինել, երբեմն՝ անշնորհակալ, պատահում են տխուր եւ վշտալի պարտականութիւններ, սակայն ծանրաբեռնուածութիւնը երբեք չի կարող պատճառ լինել քարոզն ու վարդապետութեան ուսուցումն անտեսելու համար: «հովուական պաշտօնը սահման կամ եզրակէտ չունի», - մաթեմատիկական ճշգրտութեամբ բանաձեւում է Մելքիսեդեկ Սրբազանը (էջ 67):

Հովուական առաքելութեան ընթացքում որն է աւելի կարեւոր՝ քարոզչութիւնը, թէ՛ հօտի հոգսերին ականջալուր լինելու կարողութիւնը: Ոմանք կարեւորում են առաջինը, միւսները՝ երկրորդ բաղադրիչը, մինչդեռ դրանք հաւասարապէս կարեւոր են, միասնական, անբաժանելի՝ համոզուած է հեղինակը: Թէեւ քրիստոնէական արժեհամակարգն ազդում է մարդու խառնուածքի վրայ, սակայն հովուի բնաւորութիւնն էական ազդեցութիւն ունի ծառայութեան ժամանակ. «օրինակ՝ երկշտութիւնը, երկմտութիւնը, թուլակամութիւնը կարող են մնալ նաեւ քրիստոնեայ դառնալուց յետոյ, ինչպէս նաեւ ընտրուելուց եւ ձեռնադրուելուց յետոյ եւ մնալ այն աստիճան, որ եկեղեցականի պաշտօնը պատուով մնալու փոխարէն խափանուի, կաշկանդուի ու անարգուի: Այս կէտերը պէտք է մեծ ուշադրութեամբ ու խնամքով քննել ու կշռադատել»: (էջ 90): Այս հարցում չենք կարող զուգահեռներ չանցկացնել մերօրեայ վիճակի

հետ: Պատերազմող երկրի, ժողովրդի, զինուորի կողքին՝ առաջնագծում, առանց երկնչելու, անվարան կանգնած եղել են եւ են մեր գնդերէցները, հոգեւոր հայրերը, որոնց ներկայութիւնը, խօսքը քաջալերել ու սխրանքների են տարել մարտիկներին:

Մելքիսեդեկ եպիսկոպոսը Եկեղեցին բուժարան է համարում, որտեղ հիւանդներին խնամողները հովիւներն են, եւ որպէսզի առաքելութիւնն անթերի, արդիւնաւէտ լինի, կարեւոր են ճգնողութիւնը, հոգեւոր կրթութիւնը:

Հեղինակը շատ է կարեւորում կոչման խնդիրը (չէ՞ որ հոգեւորականը պատգամաւորն է Քրիստոսի, էջ 100) եւ համարում է, որ այն միշտ պէտք է լինի ուշադրութեան եւ հոգածութեան ծիրում: Մարդը կոչում ունի թէ ոչ՝ յստակեցւում է «անձնափորձութեամբ» (էջ 99), որքան է իրականութիւնը համապատասխանում երեւակայութեանն ու իղծերին: Առանց ներքին խոր համոզման հովուութեան լծուածը վնասում է եւ իրեն, եւ պաշտօնը: Նա կեղծաւոր է, անազնիւ այն հօտի հանդէպ, որին փրկել է Տէրը:

Աշխատութեան առաջին մասում Մելքիսեդեկ եպիսկոպոսն առանձին գլուխներով անդրադառնում է հովուի անհատական ու ներքին կեանքին, առանձնութեանը, որը պարտաւորութիւնների շարքում առաջնային է, աղօթքին, Սուրբ Գրոց ընթերցումներին՝ ընդամին շեշտելով, որ այն պէտք է ուսումնասիրել բնագրով: Նա առանձին անդրադառնում է նաեւ ժամանակի տնտեսման խնդրին. «...մի գաղտնիք, որ ամենից աւելի պէտք է իմանայ եւ տիրապետի եկեղեցական պաշտօնեան, քանի որ որեւէ մէկը պատրաստ չէ հովուի պէս յարգել ժամանակը, որով կազմուած է յաւիտենութիւնը» (էջ 119): Եւ, ի հարկէ, ճգնողական կամ պահեցողական կեանքն է դիտարկում՝ Նոր Կտակարանից առատ մէջբերումներով համեմուած. «պահքը եւ աղօթքը միշտ միասին են ներկայացուած, բայց կամաւոր պահեցողութիւնն աւելի սրբագործուած է այս խօսքով. «բայց այս տեսակ դելը այլ կերպ դուրս չի ելնում, եթէ ոչ աղօթքով ու ծոմապահութեամբ» (Մատթ. Ժէ. 20) (էջ 122):

Աշխատութեան Բ. մասը նուիրուած է հովուի հանրային կամ հասարակական կեանքին: Հովիւր քրիստոնէական վարդապետութեան խտացում-խորհրդանիշն է հասարակութեան աչքին, ուրեմն կարեւոր է, որ ըստ պատշաճի ու բարձր գիտակցութեամբ իրականացնի իր ծառայութիւնը: Մուրադեանցը հոգեւորականին համեմատում է լեռան վրայ կառուցուած քաղաքի հետ՝ բարձր եւ շատ տեսանելի:

Պարկեշտութիւն, պարզութիւն, համեստութիւն, խաղաղասէր հոգի, հեղութիւն, քաղցրութիւն, հաւատարմութիւն, արդարութիւն, անաշառութիւն, անշահասիրութիւն. սրանք պէտք է լինեն հոգեւորականի բնութագրիչները, նկարագրի, դիմագծի կերտման նրբերանգները:

«Կրօնը մասնագիտութիւն է, որն ամփոփում է ամեն բանէ»,— եզրափակում է Ա. գլուխը հեղինակը (էջ 149):

«Եկեղեցական պաշտօնեայի ընտանեկան կեանքը» գլուխը քրիստոնէական ընտանիքի ներդաշնակութիւններին է նուիրուած, որոնք իրենց «վարք ու բարքով» պէտք է օրինակ հանդիսանան հետեւորդների համար: Ընտանիք, որտեղ կինը քահանայի առաջին հաւատակիցն ու օգնականը պէտք է լինի (էջ 158): Հովուի տան դռներն էլ միշտ հիւրընկալ-բաց պէտք է լինեն հաւատակիցների, նեցուկ ու ըմբռնում փնտրողների, բոլոր կարօտեալների առջեւ:

«Հովիւը՝ որպէս ծիսական պաշտօնակատար եւ հասարակութեան ուսուցիչ, կապուած է ողջ ժողովրդի հետ, իսկ որպէս հոգեւոր բժիշկ՝ կապուած է անհատների եւ ընտանիքների հետ»,— հովուական կեանքին նուիրուած գլուխը Մեքսիկեցի սրբազանն սկսում է խորհրդածութիւններով (էջ 165):

Աշխատութեան երկրորդ հատուածը նուիրուած է ուսուցման խնդիրներին՝ քարոզչութիւն եւ վարդապետական ուսուցում: Ինչ է քարոզչութիւնը, որն է դրա խորհուրդը, ինչ սկզբունքներով պէտք է առաջնորդուի հովիւը: Նա պէտք է իմանայ, որ «քարոզչութիւնը գործողութիւն է, իրական մի խօսք ու ոչ նմանողութիւն կամ ընդօրինակում, իսկ ճարտարախօսութիւնը մի զօրութիւն եւ առաքինութիւն է: Եթէ արուեստի կողմը զատենք, այն ժամանակ քարոզչութիւնը մարդասիրական մի գործ է, մի պաշտօն, աստուածային պաշտամունքի մի մաս» (էջ 184): Քրիստոնէական բեմասացութեան նիւթն էլ պէտք է լինի Խաչեալ Յիսուս Քրիստոսը: Ունկնդիրներն էլ առաջին հայեացքից նման, բայց էութեամբ կարող են խիստ տարբեր լինել՝ հաւատացեալներ եւ թերահաւատներ, գիտուններ եւ տգէտներ: Սակայն, քարոզիչը երբեք ու երբեք չպէտք է նրանց տարանջատի: Աւելին, մէկ միասնութիւն, կոռւ ամբողջութիւն պէտք է դառնան. «պատահական կամ մասնաւոր մարդը պէտք է անհետանայ եւ տեղի տայ հանրային մարդուն: Սրանում է եկեղեցական պաշտօնի զօրութիւնը» (էջ 192):

Հեղինակը շօշափում է նաեւ քարոզչութեան ձեւի հետ կապուած հարցերը, տարանջատում է տօնական եւ պատահական քարոզները:

Բայց ընդհանուր է մէկ հանգամանք՝ բոլոր դէպքերում պէտք է պատրաստուել քարոզին: Հովիւը պէտք է անդադար իր անձը կրթի հոգեւոր մտածողութեամբ:

Ներկայացուող հատուածի երկրորդ գլխում հեղինակը խօսում է քրիստոնէական վարդապետութեան ուսուցման կարեւորութեան, նպատակի, եղանակի մասին: Եւ խորհրդով դիմում է վարդապետութեան ուսուցիչներին՝ մանուկների հետ աշխատանքը պէտք է լինի համբերատար, ոճը՝ մտերմիկ, մատուցումը՝ հասկանալի, դիրքմբռնելի:

Եւ, վերջին՝ երրորդ հատուածը վերնագրուած է՝ «Հովուական խնամք կամ տքնութիւն հոգիների համար»: Մուրադեանցը նախ խօսում է համայնքի ու Եկեղեցու փոխկապուածութեան մասին, ապա ընտանիքի եւ անհատի եւ այս երկուսին կապող կարեւորագոյն հաստատութեան՝ դպրոցի մասին: Սերնդի դաստիարակութեան հոգսը հաւասարապէս ընդհանուր է ժողովրդի եւ Եկեղեցու միջեւ. «Մենք՝ հայերս, բարեբախտաբար, բնաւ չենք յուզուել այն խնդրով, թէ ո՞ւմ է պատկանում դաստիարակութեան իրաւունքը՝ աշխարհականներին, թէ՞ եկեղեցականներին, քանի որ հաւատացել ենք, որ երկուսին էլ պատկանում է, եւ նրանք պարտաւոր են միասին եւ անանջատ գործել: Դպրոցը կրօնի, եւ կրօնն էլ դպրոցի կարիքն ունեն» (էջ 224): Դարձեալ, զուգահեռներ անցկացնելով մերօրեայ կեանքի հետ, պէտք է շեշտենք, որ Սրբազան Հօր խօսքը խիստ այժմէական է: Եւ, թերեւս, ճշմարիտ կը լինի միշտ:

Առանձին քննարկման նիւթ է դարձել հովուական այցելութիւնը: Անհնար է արդարացում գտնել այն հովուի համար, որն անտարբեր է անհատների կարիքների հանդէպ: Հոգեւոր հովիւը պէտք է լաւ ճանաչի իր հոտը ամբողջութեան մէջ եւ իւրաքանչիւր անհատին. «Նոր Ուխտի եւ նոր եկեղեցականութեան ամենակարեւոր յատկանիշներից է հոգածութիւն ունենալ անհատների հանդէպ» (էջ 228): Անհատներ, որոնք տարբեր են արտաքին հանգամանքների եւ ներքին կացութեան բերումով: Հովիւը պէտք է ուսուցանի բարեպաշտներին, Հաւատքը առաքինութեան հետ լծորդողներին, բժախնդիրներին եւ երկիւղածներին, սնապաշտներին ու նորահաւատներին, հոգեւոր արթնութեան եկածներին ու խռովեալներին. «Պէտք է անհուն փափագ ունենալ, որ բոլորն էլ քրիստոնէութեան ծոցը դիմեն եւ հպատակուեն ճշմարտութեան թագաւորութեանը» (էջ 233):

Արտաքին կացութեան՝ վիճակի հարցերը քննելիս հեղինակը շեշտում է, թէ կան յատուկ հոգածութեան կարօտեալներ՝ հիւանդներ, սգաւոր ընտանիքներ, այրիներ, մտաւոր հիւանդներ, աղքատներ եւ գլուխն ամփոփում է խիստ բանաձեւումով. «Ով ամօթ է համարում այս պաշտօնը կատարելը (սատարելը, աշակցելը,— Ա. Խ.), նա հրաժարում է պաշտօնէութեան ամենագեղեցիկ մասերից մէկից եւ «պատրաստում» է մերժուելու մարդկանց կողմից» (էջ 261):

Առանձին բաժին է նուիրուած վարչական կամ պաշտօնէական կեանքին՝ կարգապահութիւն, յարաբերութիւններ կրօնական այլ խմբերի, եկեղեցականների, քաղաքական իշխանութիւնների հետ:

Մեքիսեդեկ եպիսկոպոսի աշխատութիւնը թարգմանաբար վերահրատարակելը շնորհակալ գործ էր, ճիշտ ժամանակին, հրամայական: Եւ այն, աշխարհական ընթերցողների, լայն հասարակութեան համար անգամ կարելորդ, անփոխարինելի կլինի: Հաստատապէս: Եւ՝ միշտ:

ԱՆԻ ԽՈՒԴԱՎԵՐԴԵԱՆ

Բանասիրական գիտ. թեկնածու, դոցենտ

